

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

**Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΕ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ**

**ENVIRONMENTAL EDUCATION IN STUDENTS WITH SPECIALISTS
EDUCATIONAL NEEDS**

ΤΟΥ

Αναγνώστου Βασίλειου

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
Στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
Του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών
Με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1^{ος} Επιβλέπων: Δρ. Διονύσιος Λουκέρης, Συνεργαζόμενος Ερευνητής,

Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

2^{ος} Επιβλέπων: Δρ. Αγάθη Σταθοπούλου, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια,

Ι.Π.Τ.

Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

3^{ος} Επιβλέπων: Δρ. Παναγιώτης Μαντάς, Συνεργαζόμενος Ερευνητής,

Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ

Αθήνα, 2022

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στις μέρες μας η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.) αποτελεί έναν ολοένα και περισσότερο αναπτυσσόμενο κλάδο επιστημονικής μελέτης. Η παρούσα έρευνα εξετάζει κατά πόσο η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση μπορεί να ωφελήσει μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Πρόκειται για ποιοτική έρευνα, καθώς αναζητήθηκαν και διερευνήθηκαν επιστημονικές μελέτες σχετικές με το προαναφερθέν θέμα. Παρά το πλήθος ερευνών σχετικών με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, η σύνδεσή της με την Ειδική Αγωγή αποτέλεσε βασικό εμπόδιο στην αναζήτηση πηγών. Η παράθεση των ερευνητικών δεδομένων δε συντελέστηκε με βάση χρονολογικά κριτήρια, αλλά λαμβάνοντας υπόψη άλλους παράγοντες, όπως την επίδραση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε ξεχωριστούς τύπους αναπηρίας, τα οφέλη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε «τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά», την επίδραση της υπαίθριας εκπαίδευσης (οικοθεραπεία), τη χρήση τεχνολογίας, καθώς και τη γνώμη μαθητών και εκπαιδευτικών για την εφαρμογή προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης θεωρούνται εντυπωσιακά, καθώς η έρευνα ανέδειξε ότι η Π.Ε. φαίνεται ιδιαίτερα χρήσιμη και αποτελεσματική σε παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, συναισθηματικές και συμπεριφορικές διαταραχές και νοητική αναπηρία. Μάλιστα, τα άρθρα συγκεκριμενοποιούν κάποιες στρατηγικές, οι οποίες χρησιμοποιούνται από τους εκπαιδευτικούς προκειμένου τα παιδιά να βελτιώσουν τις γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές τους δεξιότητες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η πλειονότητα των ερευνών επισημαίνουν συγκεκριμένες συνθήκες, προκειμένου να είναι επιτυχής η διαδικασία διδασκαλίας της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (π.χ. μη-υιοθέτηση του παραδοσιακού μοντέλου διδασκαλίας και διεξαγωγή του μαθήματος στην ύπαιθρο). Μελλοντικά, απαιτείται περαιτέρω έρευνα σχετικά με την αποτελεσματικότητα της Π.Ε. σε μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Λέξεις κλειδιά: Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Ειδική Αγωγή, μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, υπαίθρια εκπαίδευση, οικοθεραπεία.

Βιβλιογραφία

Barraga, N. (1983). «*Visual Handicaps and Learning*». *Exceptional Resources*, Austin.

Berger, R. (2006). Using contact with nature, creativity and rituals as a therapeutic medium with children with learning difficulties: A case study. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 11(2), 135-146.

Chalquist, C. (2009) A look at the Ecotherapy Research Evidence. *Ecopsychology*, vol. 1, No 2.

Chapman, N., & Pease, L. (2007). Special Environmental Education for the Learning Disabled. *ENVIRONMENTAL EDUCATION AND AWARENESS*, 1.

Clinebell, H. 1996. *Ecotherapy: healing ourselves, healing the earth* New York: The Haworth Press

DES (Department of Education and Science). (1978). *Warnock Committee Report*. London: HMSO.

DSM-IV. (1994). American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual (4th εκδ.). Washington DC: American Psychiatric Association.

DSM-V. (2013). American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual (5th εκδ.). Washington DC: American Psychiatric Association.

Ferrini, F. 2003. Horticultural therapy and its effect on people health. In *Advances in Horticultural Science*. Chapter 1 Conference International Society of Arboriculture.

Fromm, E. 1973. *The Anatomy of Human Destructiveness*. Holt, Rinehart and Winston, New York.

Giachero, A., Quadrini, A., Pisano, F.etc, (2021). Procedural Learning through Action Observation: Preliminary Evidence from Virtual Gardening Activity in Intellectual Disability. *Brain Sci.* 11(6), 766. <https://doi.org/10.3390/brainsci11060766>

Gilbertson, K. (2006). *Outdoor education: methods and strategies*. Champaign, IL: Human Kinetics.

Hazreena, H. (2012). The Influence of Sensory Gardens on the Behaviour of Children with Special Educational Needs. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 38 (2012) 343 – 354

Heward, W. (2011). *Exceptional children, an introduction to special education*. Αθήνα: Τόπος (Μοτίβο εκδοτική)

Lappa C. , Kyparissos N., Paraskevopoulos S. (2017). Environmental Education at the Special School: Opinions of Special Education Teachers. [Natural Sciences Education](#), Volume46, Issue1 December 2017 Pages 1-10.

Lappa C., Kyparissos N., Paraskevopoulos S. (2016). *Teaching through the Environment Children and Adults with Moderate or Severe Mental Retardation*. *Journal of Research and Method in Education*, 6(1), 70-83.

Lappa, C., Kyparissos, N., Nisiotou, I., & Paraskevopoulos, S. (2013). The development of glancing at listeners result of conversation training in children and young adults with moderate and severe developmental disabilities. *European Journal of Behavior Analysis*, 14, 19-33. DOI: 10.1080/15021149.2013.11434442

Louv, R. 2005. *Last Child in the Woods Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder*. Algonquin Books of Chapel Hill, New York.

Lucas, A. M. (1979). *Environment and environmental education: conceptual issues and curriculum implications*. Melbourne, Victoria: Australian International Press and Publications.

Norris, S. 2004. The extinction of experience. *Conserver Spring*.

Passarelli, A., Hall, E., & Anderson, M. (2010). A Strengths-Based Approach to Outdoor and Adventure Education: Possibilities for Personal Growth. *Journal of Experiential Education*, 33(2), 120-135.

Pedretti-Burls, A. (2007). Ecotherapy: a therapeutic and educative model. *Journal of Mediterranean Ecology* vol. 8: 19-25

Pi-schools (2019). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Ημερομηνία πρόσβασης 2/5/2022 από: http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/31depps_Peribalontikis.pdf

Price, A. (2015). Improving school attendance: can participation in outdoor learning influence attendance for young people with social, emotional and behavioural difficulties? *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 15(2), 110-122.

Shiu, S. (2001). Issues in the Education of Students with Chronic Illness. *International Journal of Disability, Development and Education*, 48(3), 269–281. doi: 10.1080/10349120120073412.

Stadele, Niki D. And Malaney, Lisa A. (2001) The effects of a multisensory environment on negative behaviour and functional performance on individuals with autism. *Journal of undergraduate research*. University of Wisconsin-La Crosse.

Stavrianos, A., & Spanoudaki, A. (2015, April). The impact of environmental educational program of a school garden on pupils with intellectual disabilities - A comparative approach. *Open Journal of Social Sciences*, (3), 39-43.

Veselinovska, S. S. & Osogovska, T. L. (2012). *Engagement of students in environmental activities in school*. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 46, 5015 – 5020.

Wackernagel, M. and Rees, W. (1996) *Our Ecological Footprint: Reducing Human Impact on the Earth*. New Society Publishers, Philadelphia.

Wilson, R. (2012). *Nature and Young Children: Encouraging Creative Play and Learning in Natural Environments*. New York, Routledge.

Wilson, R. A. (1994). Integrating outdoor/environmental education into the special education curriculum. *Intervention in School and Clinic*, 29(3), 156-159.

Wilson, E.O. 1984. *Biophilia*. Harvard University Press.

Wilmshurst, L. (2011). Εξελικτική Ψυχοπαθολογία - Μια αναπτυξιακή προσέγγιση. (Η. Γ. Μπεξεβέγκης, Επιμ., & Μ. Κουλεντιάνου, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.

Αλευριάδου, Α. & Γκιαούρη, Σ. (2016). *Η Διεπιστημονικότητα στη συμπεριληπτική εκπαίδευση: Συμβάλλοντας στην άρση του σχολικού-κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων με αναπηρία. Στα Πρακτικά του Συνέδριου Πολιτικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας «Από την Ρόζα Λούξεμπουργκ στο Τερατώδες Είδωλο της Ευρώπης», Δεκέμβριος 2014, Φλώρινα.*

Γεωργόπουλος, Α., & Τσαλίκη, Ε. (2003). *Περιβαλλοντική εκπαίδευση. Αρχές- Φιλοσοφία, Μεθοδολογία, Παιχνίδια & Ασκήσεις.* Αθήνα: Gutenberg.

Γεωργόπουλος, Α. & Τσαλίκη, Ε. (1993). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.* Αθήνα: Gutenberg.

Δημακοπούλου, Μ. (2010). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε.) και Ειδική Αγωγή (Ε.Α) στο σημερινό σχολείο: κοινοί ορίζοντες. Πρακτικά 5ου Συνέδριου της Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε., Ιωάννινα: Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε.*

Δημητρίου, Α. (2005). *Αντιλήψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για περιβαλλοντικά ζητήματα. Στο: Μ. Καΐλα, Ε. Θεοδωροπούλου, Α. Δημητρίου, Γ. Ξανθάκου, Ν. Αναστασάτος (επιμ.) Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Ερευνητικά δεδομένα & Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός.* Αθήνα: Ατραπός.

Ζιάβρα, Ν. & Σκευάς, Α. (2009). *«Ωτορινολαρυγγολογία Στοιχεία Ανατομίας Φυσιολογίας και Παθολογίας».* Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Ζώνιου – Σιδέρη, Α. (2000). *Ένταξη: Ουτοπία ή Πραγματικότητα;* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ζώνιου-Σιδέρη, Α. (1998). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευσή τους. Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης* (4η έκδοση). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 68-69.

Ιωαννίδη Β. (2006). *Εισαγωγή καινοτομιών στην Ειδική Αγωγή.* Αθήνα: ΤΥΠΩΘΗΤΩ

Κωτσοπούλου, Α. (2007) *Φωνολογική Ανάπτυξη και Διαταραχές.* Πάτρα. Ανακτήθηκε στις 3/3/2022 από <https://docplayer.gr/11855280-Fonologiki-anaptyxi-iatarahes.html>

Λουκέρης, Δ. (2005). Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Θεωρία και Πράξη. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Λιαράκου Γ.(2002). Περιβαλλοντική εκπαίδευση: ένα εργαλείο για την ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες στη γενική εκπαίδευση. Σύγχρονη Εκπαίδευση, 124, 104-110.

Μιχαηλίδης, Π., Κιμιώνης, Γ. & Χαραλαμπίδου, Φ. (2000). *Η συμμετοχή των μαθητών σε δραστηριότητες περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης*. Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Συνεδρίου Διδακτική των Φυσικών Επιστημών και Εφαρμογή Νέων Τεχνολογιών στην Εκπαίδευση. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2004). *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (ΔΕΠΠΣ)*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2004) *Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για μαθητές με βαριά νοητική καθυστέρηση*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Ράγκου, Π. (2013). Οικονομία και περιβάλλον: Ένα πλαίσιο για να «ξαναδιαβάσουμε» την περιβαλλοντική εκπαίδευση. Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων (τομ. 5, σελ 114-124), Διεθνής Περιβαλλοντική Πολιτική: Αναμετρήσεις με το Μέλλον.

Τσιναρέλης, Γ. (2005) *Εκπαίδευση και Άτομα με προβλήματα όρασης*. Αθήνα. Ανακτήθηκε από [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3679/1084.pdf](http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/3679/1084.pdf) στις 5/3/2022.

Φ.Ε.Κ. 3699/2008, «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες», Αθήνα: Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αριθμός Φύλλου 199, Τεύχος Πρώτο, 2 Οκτωβρίου 2008.

Φ.Ε.Κ. 2817/2000, «Εκπαίδευση ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις», Αθήνα: Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αριθμός Φύλλου 78, Τεύχος Πρώτο, 14 Μαρτίου 2000.

Φ.Ε.Κ. 1892/1990, «Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις». Αθήνα: Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αριθμός Φύλλου 101, Τεύχος Πρώτο, 31 Ιουλίου 1990.

Φ.Ε.Κ. 1566/1985, «Δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις», Αθήνα: Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αριθμός Φύλλου 176, Τεύχος Πρώτο, 30 Σεπτεμβρίου 1985.